

Ο ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΚΑΙ Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΠΛΗΣΤΙΑΣ (του Θανάση Μπαντέ)

Για τον Αριστοτέλη ο οίκος ήταν το μικρότερο συστατικό στοιχείο της κοινωνίας. Απ' αυτόν ξεπήδησε η κώμη και αργότερα η πόλη. Βεβαίως, η αρχαιοελληνική έννοια του οίκου δεν αφορούσε μόνο το σπίτι ή τα μέλη της οικογένειας. Κυρίως στις

αρχαϊκές κοινωνίες, περιλάμβανε και τις εκτάσεις της γης που κατείχε η οικογένεια, αν και αυτό έφθινε – δεν ίσχυε δηλαδή αναγκαστικά – στην Αθήνα του 5ου αιώνα όπου το εμπόριο και η βιοτεχνία έφεραν αλλαγές στις οικονομικές δομές της κοινωνίας.

Όπως και να 'χει, η έννοια του οίκου ήταν η κατάδειξη της συνέχειας ενός γένους μέσα στο χρόνο και γι' αυτό, σε κάθε περίπτωση, ήταν συνυφασμένη με την περιουσία: «Επειδή λοιπόν η περιουσία είναι στοιχείο της οικίας και η τέχνη απόκτησης περιουσίας είναι μέρος της Οικονομίας (διότι χωρίς τα αναγκαία αγαθά είναι αδύνατη η ζωή – εννοείται πολύ περισσότερο – η καλή ζωή), και όπως ακριβώς για κάθε συγκεκριμένη τέχνη είναι αναγκαία η ύπαρξη των κατάλληλων εργαλείων, εάν πρόκειται να επιτελεσθεί το έργο, το ίδιο ισχύει και για το διοικητή της Οικονομίας». (σελ. 287).

Υπό αυτή την έννοια η Οικονομία δεν είναι τίποτε άλλο από τη σωστή διαχείριση της περιουσίας του οίκου, ώστε να αβγαταίνει. Και φυσικά, δεν έχει άλλη επιλογή, από το να καθορίζεται από τον τρόπο απόκτησης της τροφής, αφού, όταν αλλάζουν οι συνθήκες του βιοπορισμού, εξίσου αλλάζουν και τα μέσα της διασφάλισής του. Ο Αριστοτέλης διακρίνει ότι άλλοι ζουν ως νομάδες, άλλοι ως κυνηγοί, ψαράδες ή γεωργοί: «Τόσοι είναι

λοιπόν περίπου οι τρόποι διαβίωσης του ανθρώπου που στηρίζονται σε αυτόνομη φυσική εργασία και δεν εξασφαλίζουν την τροφή με την ανταλλαγή προϊόντων και το λιανικό εμπόριο: ο νομαδικός, ο ληστρικός, ο αλιευτικός, ο θηρευτικός και ο γεωργικός. Άλλοι δημιουργούν συνδυαστικά έναν δικό τους τρόπο ζωής και ζουν ευχάριστα συμπληρώνοντας τον ελλιπέστερο τρόπο ζωής, στο βαθμό που συμβαίνει να έχει ελλείψεις ως προς την αυτάρκειά του. Έτσι άλλοι συνδυάζουν τη νομαδική με τη ληστρική ζωή και άλλοι τη γεωργική με τη θηρευτική. Κάτι ανάλογο γίνεται και με τους άλλους τρόπους ζωής, ζουν δηλαδή τη ζωή που τους υπαγορεύουν οι ανάγκες τους». (σελ. 309 – 311).

Με άλλα λόγια η περιουσία δεν είναι τίποτε άλλο από το εργαλείο που οφείλει ο καθείς να διαχειριστεί προκειμένου να αποκτήσει αυτάρκεια των αγαθών στη ζωή του, ή, για να το πούμε αλλιώς, η Οικονομία αφορά τον τρόπο της διοίκησης αυτών των εργαλείων, ώστε να είναι όσο το δυνατό αποτελεσματικότερα. Κι αυτή ακριβώς είναι η έννοια του πλούτου που λειτουργεί ως εργαλείο για την αυτάρκεια, δηλαδή για την καλή ζωή: «... ο αληθινός πλούτος αποτελείται απ' αυτά τα πράγματα. Διότι η αυτάρκεια τέτοιων αγαθών που είναι απαραίτητα για μια καλή ζωή δεν είναι απεριόριστη..... Διότι για καμιά τέχνη δεν υπάρχουν άπειρα εργαλεία ούτε ως προς το πλήθος ούτε ως προς το μέγεθος. **Ο πλούτος όμως είναι ένα πλήθος εργαλείων για τη διοίκηση της οικίας και της πόλεως**». (σελ. 313).

Η αντίληψη του πλούτου ως μέσο για την καλή ζωή, είναι η αντίληψη που θέλει τον πλούτο μέσα στα όρια της εξασφάλισης της αυτάρκειας και που πέρα απ' αυτά στερείται νοήματος. Κι εδώ βέβαια τίθεται το θέμα της ανταλλαγής προϊόντων που θα φέρει όλους ακόμη πιο κοντά στην πληρότητα. Γιατί, με την εξάπλωση των δραστηριοτήτων του ανθρώπου, το πλήθος των αναγκών είναι αδύνατο να καλυφθεί από μεμονωμένες προσπάθειες: «Στην πρώτη λοιπόν μορφή κοινωνίας (και αυτή είναι η οικογένεια) η τέχνη ανταλλαγής αγαθών είναι άνευ αντικειμένου, αλλά έχει τη θέση της όταν η κοινωνία είναι μεγάλη. Διότι τα

μέλη της οικογένειας είχαν τα πάντα κοινά, ενώ εκείνοι που ζούσαν διασκορπισμένοι είχαν στη διάθεσή τους πολλά αγαθά και ο καθένας για λογαριασμό του διαφορετικά, από τα οποία ένα μέρος έπρεπε να γίνει αντικείμενο ανταλλαγών σύμφωνα με τις ανάγκες, όπως κάνουν ακόμη και τώρα πολλοί βαρβαρικοί λαοί στις ανταλλαγές. Δηλαδή ανταλλάσσουν αποκλειστικά και μόνο χρήσιμα αγαθά με άλλα που είναι εξίσου χρήσιμα, όπως π.χ. κρασί με σιτάρι και άλλα παρόμοια». (σελ. 317).

Αυτού του είδους οι ανταλλαγές είναι απολύτως φυσικές και συντελούν στην όσο το δυνατό μεγαλύτερη αυτάρκεια. Αποτελούν δηλαδή ανταλλαγές εργαλείων, ή αλλιώς, ανταλλαγές διαφόρων μορφών του πλούτου με σκοπό να αποκτούν όλοι τα απαραίτητα αγαθά για την καλή ζωή: «Όταν η ανάγκη για βοήθεια από τους ξένους γινόταν όλο και μεγαλύτερη με τις εισαγωγές προϊόντων που οι άνθρωποι είχαν ανάγκη και τις εξαγωγές προϊόντων που πλεόναζαν, δημιουργήθηκε αναγκαστικά η χρήση νομισμάτων. Διότι τα πράγματα που χρειάζονταν για ικανοποίηση φυσικών αναγκών δεν ήταν εύκολο να τα μεταφέρουν». (σελ. 317). Με δεδομένο ότι η Χρηματιστική αφορά την τέχνη της απόκτησης της περιουσίας και η Οικονομική την τέχνη διοίκησης της οικογένειας, αντιλαμβανόμαστε ότι μέσα στην έννοια της Χρηματιστικής μπορεί να ενταχθεί και η έννοια της Οικονομικής, αφού η Οικονομική αποσκοπεί στο, όσο το δυνατό, μέγιστο της περιουσίας με την καλύτερη δυνατή χρήση του πλούτου – εργαλείου. Όμως αυτή η μορφή της Χρηματιστικής που αφορά την Οικονομική είναι σύμφωνη με τη φύση κι έχει όρια: «Όταν από τις αναγκαίες ανταλλαγές δημιουργήθηκε το νόμισμα, γεννήθηκε ένα άλλο είδος της Χρηματιστικής, δηλαδή η Καπηλική που αρχικά πρέπει να είχε μια απλή μορφή, όμως σιγά – σιγά μέσα από την εμπειρία γινόταν όλο και πιο περίτεχνη με έναν πάντοτε σκοπό: **από πού και πώς πρέπει να κάνει κανείς τις ανταλλαγές για να πετύχει το μεγαλύτερο κέρδος.** Γι' αυτό και η Χρηματιστική φαίνεται να επικεντρώνει το ενδιαφέρον της προπάντων στο χρήμα και να έχει ως κύριο έργο της τη δυνατότητα γνώσης των πηγών προσπορισμού μεγάλων χρηματικών ποσών». (σελ. 319).

Βρισκόμαστε μπροστά στη δεύτερη χρήση των προϊόντων, την καθαρά εμπορική: «Η χρήση κάθε αγαθού γίνεται με δύο τρόπους. Και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για το πράγμα καθεαυτό αλλά όχι με τον ίδιο τρόπο, αλλά ο ένας τρόπος είναι οικείος στη φύση του πράγματος, ενώ ο άλλος δεν είναι, όπως π.χ. στην περίπτωση του υποδήματος αφενός η υπόδεσή του κι αφετέρου η χρήση του για ανταλλαγή. Και οι δύο τρόποι είναι τρόποι χρήσης του υποδήματος. Διότι και εκείνος που δίνει το υπόδημα σε κάποιον που το χρειάζεται με αντάλλαγμα χρήματα ή τροφή χρησιμοποιεί το υπόδημα ως υπόδημα, αλλά δεν το χρησιμοποιεί σύμφωνα με την ιδιαίτερη φύση του. Διότι το υπόδημα δεν κατασκευάσθηκε για ανταλλαγή. Τα ίδια ισχύουν και για τα άλλα αγαθά. Διότι η ανταλλαγή ισχύει για όλα. Ξεκίνησε από μια φυσική κατάσταση, από το γεγονός δηλαδή ότι οι άνθρωποι είχαν κάποια πράγματα άλλοτε σε μεγαλύτερη κι άλλοτε σε μικρότερη ποσότητα απ' ό,τι πράγματι χρειαζόνταν». (σελ. 315). Η εμπορική χρήση των προϊόντων σηματοδοτεί το πέρασμα σε μια νέα εποχή, εξόχως προσοδοφόρα. Αυτή της ανταλλαγής που αποσκοπεί στο κέρδος. Τα αγαθά πλέον δεν φτιάχνονται με σκοπό την εξυπηρέτηση των ιδίων αναγκών, εκπληρώνοντας την αριστοτελική αυτάρκεια, αλλά με σκοπό την πώλησή τους, δηλαδή την εξυπηρέτηση των αναγκών των άλλων με μοναδικό κίνητρο το χρήμα. Κι αυτή, κατά τον Αριστοτέλη είναι η Καπηλική οπτική της Χρηματιστικής.

Κι αν κάποιος βιαστεί να συμπεράνει ότι και το εμπόριο, με τη συνεπακόλουθη παραγωγή αγαθών που εκ των προτέρων αφορά την εμπορική δραστηριότητα, δεν είναι τίποτε άλλο από την προσπάθεια της επίτευξης της αριστοτελικής αυτάρκειας (δεδομένου ότι τα προϊόντα απευθύνονται σε ανθρώπους που τα χρειάζονται), που πλέον γίνεται πιο μαζικά και πιο οργανωμένα, ο Αριστοτέλης θα επισημάνει την υψίστης σημασίας ειδοποιό διαφορά, που δεν είναι άλλη από κατάργηση όλων των ορίων στον πλούτο: «Για την Οικονομική που διαφέρει από την τέχνη – επιστήμη της Χρηματιστικής υπάρχει όριο. Διότι αποστολή της Οικονομικής δεν είναι ο απεριόριστος πλούτος. Γι' αυτό από μια άποψη φαίνεται αναγκαίο να υπάρχει όριο σε κάθε μορφή πλούτου.

Στην πράξη όμως βλέπουμε να συμβαίνει το αντίθετο. Διότι όλοι όσοι ασχολούνται με το εμπόριο προσπαθούν να αυξήσουν τα χρήματά τους όσο γίνεται περισσότερο». (σελ. 321).

Η αποδοχή της λογικής του άμετρου πλουτισμού, ως παρεπόμενο της εμπορικής διάθεσης των προϊόντων, είναι η στιγμή της μετατροπής του χρήματος, δηλαδή του πλούτου, από εργαλείο σε αυτοσκοπό. Υπό αυτές τις συνθήκες ο άνθρωπος δεν αποσκοπεί πλέον στην αυτάρκεια, αλλά στην ανεξέλεγκτη συσσώρευση χρήματος, δηλαδή στην ανεξέλεγκτη δυνατότητα για κατανάλωση απολαύσεων. Κι αυτός είναι ο ορισμός της απληστίας: «Και επειδή η λαχτάρα της ζωής είναι απεριόριστη, επιθυμούν να είναι απεριόριστα και τα μέσα που συμβάλλουν στην ικανοποίησή της. Αλλά και όσοι επιδιώκουν την καλή ζωή αναζητούν ό,τι παρέχει σωματικές απολαύσεις με αποτέλεσμα, επειδή και αυτό φαίνεται να συνάπτεται με την περιουσία, όλη τους η φροντίδα περιστρέφεται γύρω από την απόκτηση χρημάτων.....». Και επειδή η απόλαυση έγκειται στην υπερβολή, οι άνθρωποι αναζητούν την τέχνη που εξασφαλίζει την υπερβολή της απόλαυσης». (σελ. 323).

Όμως, η κοινώς αποδεκτή επιδίωξη του άμετρου πλουτισμού, δηλαδή η αποδοχή της υπερβολής ως ένδειξη ευτυχίας ή

κοινωνικής καταξίωσης, δεν είναι παρά η συνθήκη που μετατρέπει τον άνθρωπο σε αρπακτικό. Ο Αριστοτέλης, ως ο φιλόσοφος που πάνω απ' όλα δίδαξε το μέτρο δε θα μπορούσε να μη διακρίνει τους κινδύνους αυτής της υπερβολής. Γιατί δε μιλάμε μόνο για την ανθρώπινη αλλοτρίωση ή αποξένωση, αφού πλέον οι προτεραιότητες αλλάζουν καθώς η ανταλλαγή από μορφή προσπάθειας συλλογικής αυτάρκειας γίνεται προπύργιο της ατομικότητας υπηρετώντας αποκλειστικά προσωπικά συμφέροντα, αλλά και την αλλοτρίωση των τεχνών και των επιστημών, που μετατρέπονται επίσης σε πηγή πλουτισμού: «Και, αν δεν μπορούν να την εξασφαλίσουν (εννοείται την άμετρη απόλαυση) με την Χρηματιστική (εννοείται από την πλευρά της Καπηλικής), προσπαθούν να την εξασφαλίσουν με άλλον τρόπο, χρησιμοποιώντας κάθε δεξιότητα αλλά κατά τρόπο ενάντιο στη φύση. Διότι έργο της ανδρείας δεν είναι να αποφέρει χρήματα αλλά να εμπνεύσει θάρρος, ούτε έργο της Στρατηγικής και της Ιατρικής είναι τα χρήματα αλλά της πρώτης η νίκη και της δεύτερης η υγεία. Εκείνοι όμως όλες αυτές τις δεξιότητες και αρετές τις κάνουν μέσα απόκτησης χρημάτων, **ωσάν να είναι αυτός ο μοναδικός σκοπός, προς τον οποίον πρέπει να κατευθύνονται τα πάντα**». (σελ. 323).

Και βέβαια, αν όλα αυτά σήμερα φαίνονται ρομαντισμοί, είναι ανάγκη να ξεκαθαριστεί ότι κανείς δεν υποστηρίζει ότι θα έπρεπε να αποκοπεί η εργασία από τις υλικές απολαύσεις. Η εργασία, πάσης φύσεως οφείλει να αμείβεται, και δεν μπορεί να βρεθεί πιο δίκαιη αμοιβή από την πρόσβαση στα αγαθά της κοινωνίας. Εξάλλου, κι ο Αριστοτέλης μίλησε για αυτάρκεια και την προσδιόρισε με αποκλειστικά υλικούς όρους. Γιατί η αυτάρκεια στηρίζεται στην κατανάλωση αγαθών. Όμως η αντίληψη αυτού του είδους προϋποθέτει την αριστοτελική αντίληψη του πλούτου – εργαλείου. Δηλαδή του πλούτου που οφείλει να κινηθεί μέσα σε κάποια όρια. Κι αυτό δε συνεπάγεται τη μισθολογική ισοπέδωση των εργασιών. Συνεπάγεται όμως τη διευρυμένη δυνατότητα πρόσβασης στον κοινωνικό πλούτο. Ο άμετρος πλουτισμός δεν είναι παρά ο έσχατος ανταγωνισμός, που παίρνει διαστάσεις ζωής και θανάτου. Είναι η απληστία που διεκδικεί

ιδεολογική υπόσταση. Κι εδώ φτάνουμε στο ρόλο του νομοθέτη. Γιατί ο νομοθέτης οφείλει να προτρέπει τους πολίτες σ' αυτού του είδους τη συμπεριφορά που θα είναι ωφέλιμη για την κοινωνία. Και το κοινωνικά ωφέλιμο είναι μόνο το δίκιο της συλλογικότητας. Γι' αυτό και ο νομοθέτης, αριστοτελικά πάντα, είναι ο μεγάλος παιδαγωγός της κοινωνίας.

Αριστοτέλης «ΠΟΛΙΤΙΚΑ», τόμος 1, μετάφραση Δημήτρης Παπαδής

Πηγή/φωτό: eranistis.net

Το διαβάσαμε: bluebig.wordpress.com

